

УДК 373.015.31:792

ВІРА МАЙОРЕНКО

ЕДІТА МАРТУСЬ

Мачухівський навчально-виховний комплекс Полтавського району
Полтавської області

МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕАТРАЛІЗОВАНИХ ІГОР ДЛЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядаються питання впливу театралізованих ігор на розвиток творчих здібностей молодших школярів та методика їхнього впровадження в навчально-виховному процесі початкової школи. Як важливі умови ефективності застосування театралізованих ігор розглядаються їхнє органічне включення в навчальний процес; захоплюючий сюжет; обов'язковість правил, які не можна порушувати; емоційне ставлення самого вчителя до школярів.

***Ключові слова:** творчі здібності, особистість методика, початкова школа, театралізовані ігри.*

Постановка проблеми. У період становлення України як незалежної держави проблема розвитку дитини набуває особливого значення. Глибокі знання, креативність, уміння спілкуватися, мобільність на сьогодні більш ніж важливі для кожного з нас. На сучасному етапі все більше уваги приділяється пошуку перспективних підходів до вирішення проблеми гуманізації процесу виховання, стимулювання пізнавальної активності учнів, накопичення досвіду їхньої творчої діяльності.

Формування творчої особистості, реалізація її природних нахилів і здібностей в освітньому процесі є одним із стратегічних завдань. Розкрити задатки, які допоможуть дитині стати необхідною у суспільстві та самодостатньою, можна завдяки методиці впровадження театралізованих ігор в навчально-виховному процесі як одного із засобів розвитку творчого потенціалу учнів молодшої школи. Сучасна психологія визнає, що гра охоплює всі періоди життя людини. Це – важлива форма її життєдіяльності, а не вікова ознака. У різні періоди розвитку й становлення шкільництва дослідники висували неоднакові теорії і відстоювали відповідні їм погляди на гру. На основі проведених досліджень теоретично обґрунтовано, що гра є соціальною за своїм походженням та змістом; доведено, що виникає вона не спонтанно, а формується під впливом виховання.

Дитячі ігри – це невеликі твори, в основі яких лежить розкриття різних життєвих колізій, засобами рухових елементів. Вони зародилися дуже давно і є плодами творчості самих дітей, хоча значна їх частина перейнята з репертуару дорослих, особливо з обрядового фольклору. Найдавнішими є хороводні драматичні ігри, що колись були частиною календарних обрядів. Вони, в основному розкривають тему хліборобської праці через поєднання в єдине ціле музики, хореографічних рухів, пантоміми, слова. Природний інтерес дітей до всього живого сприяв популярності серед них ігор, основними персонажами яких є птахи та звірі. Ці ігри, де дії, рух поєднуються з добре розвинутим діалогом, часто відтворюють гострі моменти боротьби сильнішого і слабшого. Серед народних грових моментів багато суто рухливих ігор, у яких драматизація поєднується із змагальними елементами – бігання навздогін, наввипередки, пошуком, прориванням кола. Чимало таких ігор супроводжується своєрідними поетичними та музичними вставками, які мають найрізноманітніше призначення – попереджають про початок гри або якийсь її етап, коментують події, що

відбуваються. В ігрових вправах і змаганнях підрастаюче покоління готувалося до праці, полювання, дотримання норм поведінки, тобто гра виконувала важливі соціальні функції.

У дослідженні історика Анатолія Гейка говориться про те, що ігри – один з інструментів виховання та навчання дітей, тому педагоги у своїх працях не оминули їх увагою. Існує чимало популярних збірок, розрахованих на учителів початкових класів, батьків. У його роботі згадується антологія українських дитячих і юнацьких ігор та розваг «Дзига» [4], базовий підручник для запровадження ігрових методів у навчально-виховний процес [3,с.2]. Як зазначав Микола Жулинський, збірник «Дзига» сприймається, дійсно, як енциклопедія автентичних українських ігор [5,с.6].

Завдяки іграм у дитини розвивається інтерес до знань, виявляються їхні нахили, самостійність у навчанні, розвиваються творчі здібності. З грою людина не розлучається все життя, змінюються лише її мотиви, форми проведення, ступінь вияву почуттів та емоцій. Гра відіграє важливу роль, оскільки у дошкільному віці вона була провідною діяльністю, а в період навчання у молодшій школі все ще продовжує займати значне місце у житті дитини.

Молодший шкільний вік – дуже короткий відрізок в житті людини. Але він має вирішальне значення для розвитку особистості. Із зовсім безпорадної істоти дитина перетворюється у відносно самостійну, активну особистість. У цей період життя розвиваються всі грані психіки дитини, закладається фундамент для діагностики та корекції її рівня розвитку, для подальшого шкільного навчання і виховання, розвиваються її творчі нахили та інтереси.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема творчого розвитку особистості школяра не є новою. Значний внесок у теоретико-методологічне та психолого-педагогічне забезпечення навчально-виховного процесу зробили: Я. Коменський, Й. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський, які схарактеризували схильність молодшого шкільного віку до творчості.

А. Щербо та інші довели, що молодший шкільний вік є періодом найінтенсивнішого креативного становлення. Психолого-педагогічні аспекти формування творчої особистості розглядалися в дослідженнях вітчизняних учених: Б. Ананьєва, Ю. Бабанського, І. Беха, Н. Кузьміної, С. Сисоєвої та в роботах зарубіжних учених: А. Маслоу, Г. Айзенка та ін. Психологічні основи творчості, механізм творчого мислення – уява, фантазія, інтуїція, неусвідомлена психічна активність – розкривається в працях відомих психологів Л. Виготського, О. Леонтєва, В. Рибалка, В. Моляко та ін. Аспекти формування творчої уяви досліджував В. Павлов. Також великий вклад у розвиток науки про творчі здібності внесли Б. Теплов, І. Лернер, які стверджували, що навчити творчості можна практично всіх дітей, завдяки вихованню інтересу до знань.

Мета статті: Розкрити сутність проблеми розвитку творчих здібностей учнів початкової школи шляхом впровадження у навчально-виховному процесі театралізованих ігор.

Виклад основного матеріалу. Гра є найприроднішою й найпривабливішою діяльністю для молодших школярів. У процесі гри у дітей виробляється звичка зосереджуватися, працювати вдумливо, самостійно, розвивається увага, пам'ять, творча уява. Задовольняючи свою природну потребу в діяльності, у процесі гри дитина добуває в уяві все, що недоступне їй у навколишній дійсності, а захопившись, не помічає, що вчиться – пізнає нове, запам'ятовує, орієнтується в різних ситуаціях, поглиблює раніше набутий досвід, розвиває фантазію. У грі найповніше проявляються індивідуальні особливості, інтелектуальні можливості, нахили, здібності дітей. Гра організовує учнів, розширює їхні пізнавальні можливості, виховує особистість та розвиває творчі здібності.

Вітчизняні та зарубіжні вчені по-різному характеризують поняття «творчість». Проте можна виділити загальні для всіх визначень творчості ознаки: фантазія,

оригінальність, багата уява, новизна реагування на певну ситуацію та бажання нестандартно вирішувати її.

Відомий педагог В. Сухомлинський визначав: «Не можна позбавляти учнів радісного духовного життя. Воно повноцінне лише тоді, коли дитина живе у світі гри, казки, музики, фантазії, творчості» [9, с.158]. Саме тому всі аспекти навчання і виховання повинні бути спрямовані на розкриття обдарованості кожної дитини та на розвиток творчої особистості.

Творчість – це вища форма активності і самостійності в діяльності людини, що містить елементи нового, оригінального. Л. Виготський вважав, що творчість існує «всюди, де людина уявляє, комбінує, змінює і створює щось нове» [1, с.6]. На думку вченого, творчість – це нормальний і постійний супутник дитячого розвитку. І головне в дитячій творчості – це усвідомлення дитиною себе як активного перетворюючого начала [1]. Л. Горюнова підкреслює, що творчість – це вища форма активності і самостійності в діяльності людини, що містить елемент нового, передбачає оригінальну і високопродуктивну діяльність, здатність до розв'язання проблемних ситуацій, продуктивну уяву у сполученні з критичним ставленням до досягнутих результатів [2].

Діти від природи допитливі і сповнені бажання вчитися. Для того, щоб кожна дитина могла розвинути свої творчі здібності, необхідне розумне керівництво з боку сім'ї та школи. З метою розвитку цих здібностей у кожній дитині учителю необхідно на кожному уроці та в позаурочний час застосовувати творчі завдання. Такі завдання мають складати систему, яка дасть змогу сформувати і розвинути всю різноманітність інтелектуальної та творчої діяльності учнів. У цьому випадку ми можемо говорити про методику впровадження ігор з метою вивчення процесу розвитку творчих здібностей у молодших школярів.

Методика – це сукупність методів, прийомів і засобів оптимального вирішення назрілої проблеми чи виконання певного виду діяльності.

Ми поставили за мету детально дослідити процес розвитку творчих здібностей молодших школярів та виявити найбільш ефективні форми і методи його активізації. А, оскільки, найкраще творчі здібності дітей виявляються у грі, яка є не лише елементом навчального процесу, а й в цілому провідним видом діяльності молодших школярів, то ми зробили спробу дослідити як розвиватиметься творчість школярів за умови використання ігор на уроках музики, образотворчого мистецтва, на перервах, після уроків, під час підготовки до свят. Головним завданням, яким ми керувалися, було активізувати учнів та забезпечити їхній творчий розвиток.

Нами була організована експериментальна робота, яка тривала впродовж навчального року і являла собою проведення фрагментів уроків музики, читання, природи, фізкультхвилинок з використанням різних видів ігор. Ми намагалися спрямувати свої експериментальні дії на послідовний розвиток творчих здібностей учнів.

Для того, щоб визначити методику проведення різнобічної роботи, яка сприяє розвитку у молодших школярів творчих здібностей, необхідно було перш за все з'ясувати потенційні можливості дітей, враховуючи вплив факторів соціального оточення. Тому на першому етапі вивчення розвитку творчих здібностей проводився констатуючий аналіз. Основна мета такого дослідження – виявити наявність та рівень розвитку творчих здібностей дітей, тобто якими є діти на даний момент. Ми провели анкетування учнів в експериментальному 2-Б і контрольному 2-А класах Мачухівського НВК, щоб перевірити їхній творчий потенціал на початку навчального року і їхнє ставлення до ігор. Для батьків також було проведено анкетування, щоб з'ясувати їхню думку щодо нахилів і можливостей молодших школярів та рівень усвідомлення ними потреби розвитку творчих здібностей їхніх дітей.

Результати проведеного опитування показали, що у більшості учнів другого класу добре розвинена творча уява, що викликає емоційне сприймання творів мистецтва (91% - 89%), трохи менше дітей виявляють інтерес до театральної творчості (82% -

78%), а останнє місце посідає інтерес до танцю (54% - 52%). У бесіді з учнями з'ясувалося, що жоден із них не займається театралізованою грою в позаурочний час, проте більшість опитаних відповіли, що хотіли б навчитися грати, як справжні актори.

Оскільки молодші школярі надають перевагу ігровій діяльності, їх залучали до різних ігрових ситуацій під час проведення фрагментів уроків і в позаурочний час (перед уроками та після них, під час перерв, під час підготовки до різноманітних свят). Ми переконалися, що молодші школярі надають перевагу театралізованій грі.

Театралізована гра, або драматизація, є одним із видів творчих ігор. Заняття театралізованою діяльністю не тільки знайомить дітей із світом прекрасного, але і пробуджує в них здатність до співчуття, співпереживання, активізують мислення, уяву. Харківська педагог, науковець і театральний діяч М. Розенштейн, яка надавала особливого значення театральному мистецтву в справі виховання й навчання дітей, вважала, що вчителі повинні застосовувати цей вид мистецтва не лише як розвагу, не лише як метод виховання, а й як метод вивчення програмного матеріалу із шкільних курсів. Її звернення саме до театального мистецтва, як засобу формування учнів, пояснюється глибокими переконаннями щодо педагогічного впливу театру на особистість: "Театральне мистецтво, оперуючи такими засобами як рух, слово, звук, користуючись ще й засобами інших мистецтв, найбільше захоплює і глядачів, і виконавців, а також є найзрозумілішим для дітей..." [8, с. 84].

Театральне мистецтво є синтетичним видом, що поєднує танець, музику, спів, художнє читання та інші види мистецтва. Воно дозволяє стимулювати школярів до образного і вільного сприйняття навколишнього світу (людей, культурних цінностей, традицій, природи). За його допомогою дитина вчиться поважати чужу думку, уявляти, спілкуватися з оточуючими, фантазувати, долати труднощі.

Дуже важливими для дітей 2-Б класу, які були включені в експериментальну групу, стали так звані ранкові зустрічі, що налаштовували дітей на навчання як на цікавий процес, сприяючи усвідомленню єдиного колективу, де кожен – яскрава творча особистість. Так, ми починали день з ранкової зустрічі, девізом якої є слова «Ми дуже раді, що ти з нами, а ми – з тобою». На деякі уроки ми приходили з казковими героями, які віталися з дітьми, ставили їм запитання, розповідали цікаві історії, або ж були готовими відповісти на питання дітей. Інколи на уроки «залітали» осінні листочки, сніжинки, хмаринки, які приносили завдання для школярів, при виконанні цих завдань учням доводилося фантазувати, уявляти, творити. Діти з нетерпінням чекали на таких гостей, намагалися бути учасниками казкових подій.

Ми пропонували експериментальному класу тренінг-вправи з театального мистецтва, під час проведення фрагментів уроків читання, мови. Наприклад, вправа «Хамелеон». Учням пропонується уважно розглянути сюжетну фотографію і дати 4-5 оригінальних назв.

Особливим для розвитку творчих здібностей школярів є урок музики. Це – урок мистецтва, особлива форма відображення дійсності, у якій важливу роль відіграють почуття, емоційна сфера. На цих уроках також незамінну роль у розвитку пізнавальних та творчих здібностей відіграє театралізована гра. Початковими вправами для самостійної творчості, а саме створення мелодії, були ритмічні вправи, в яких дитина продовжувала ритмічну послідовність, почату нами. Від ритмічних завдань ми перейшли до гри «Луна», де учні, уявляючи себе музикантами театального оркестру, імпровізували початок мелодії, а керівник оркестру їх продовжував. Подібні вправи розвивають уяву та фантазію у дітей.

Поступово ми ускладнювали дітям завдання, доповнюючи рухами театралізовані ігри. Наприклад, однією з улюблених у дітей є гра «Знайди свій музичний інструмент», в яку вони із задоволенням грали на перервах. Ми розподіляли кожному учневі роль певного музичного інструмента (флейта, барабан, скрипка, бандура та ін.) і пропонували передати по-можливості звук інструментів та показати рухами, як на них грають. До виконання ми намагалися залучити усіх дітей, бо на практиці переконалися,

що учні, які не беруть участі в театралізованій грі, під час її проведення не можуть всидіти на місці.

Готуючись до фольклорного свята, ми розробили театралізоване дійство на пісню «Ходить гарбуз по городу». Серед дітей обрали Гарбуза, Диню, Огірочків, Буряків, Бараболу, Квасолю, Боба. Кожен персонаж виконував свої слова, виступаючи з гурту та показуючи рухами свої дії. Діти також позитивно сприймали танцювальні хвилинки на перервах, або під час фізкультхвилинки, а також етюди на розвиток уміння виражати свої емоції («Подив», «Солодкі цукерки», «Круглі очі», «Гаряче молоко»).

Великою популярністю у дітей користується гра «Я - актор». Під час цієї гри кожен має нагоду випробувати і виявити свої акторські здібності. «Актор» отримує від нас «роль» – картку з назвою чи зображенням певного предмета або істоти, які потрібно зобразити рухами тіла, рук, мімікою, інтонацією голосу. Зазначимо, що такі засоби як театралізована діяльність, хореографічні вправи, словесна творчість, ігри спонукають розвиткові здібностей оволодіти власним тілом, психомоторикою, координованості, пластичності, передбачають перетворення почуттів, образів у думки, сприяють розвитку міміки, пантоміміки та семантики рухів. За допомогою міміки, жестів, рухів діти „оживляли” картини, розігравали перед класом сценку, програвали як словесний так і німий діалог. Досить цікавим для дітей було завдання під назвою «Палітра осені». Учні повинні були зобразити все, що вони уявляють із заданої теми.

Театралізовані ігри можуть бути різноманітними за завданням і змістом. Засвоєнню та закріпленню знань, оволодінню способами пізнавальної діяльності, формуванню навичок сприймання, розширенню емоційного, інтонаційного досвіду, лексичного запасу служать ігри-загадки.

Одним із улюблених видів театралізованої гри є розігрування казки. Вона радує дітей своїм оптимізмом, добротою, любов'ю до всього живого, мудрою зрозумілістю життя, співчуттям до слабшого, гумором. При цьому формується досвід соціальних навичок поведінки, а улюблені герої стають зразками для наслідування. Дитина отримує роль одного з її героїв, прилучається до культури свого народу, мимоволі вбирає те ставлення до світу, яке дає їй силу і стійкість в майбутньому житті. Інсценізацію казок ми широко використовували, готуючись до шкільних свят Це були «Ріпка», «Колобок», «Курочка Ряба».

Внаслідок залучення усіх дітей 2-Б класу до експериментальної роботи, вони почали отримувати задоволення від спілкування, виявляти інтерес до навчання. Це свідчить про те, що театралізовані ігри є ефективною формою організації роботи з дітьми, яка дозволяє розвивати творчі здібності.

Провівши з учнями 2-Б класу експериментальне дослідження, хочемо зауважити, що інсценізація пісень, казок, різноманітні ігри та завдання сприяли підвищенню інтересу дітей до уроків, розвитку творчих здібностей. Ми, спостерігаючи за практичною діяльністю учнів, можемо сказати, що проведені форми роботи забезпечують необхідні емоційні умови для творчого самовираження дітей, реалізації ними своїх прагнень до дій у певних виявленнях (словах, рухах, міміці, жестах).

У кінці експерименту нами було проведено контрольне анкетування. Одержані результати підтверджують, що в експериментальному класі, де протягом року використовувались різноманітні ігрові форми, значно підвищився інтерес до різних видів творчої діяльності.

Отже, у школярів необхідно розвивати творчі здібності та нахили. Для цього слід зацікавлювати їх різноманітними формами роботи, залучати до позакласних заходів, проводити цікаві перерви, використовувати фізкультхвилинки у ігровій формі, готувати театралізовані постановки, інсценізувати казки, пісні. Впровадження ігрового методу драматизації сприяє, на думку Л. Розанова, вихованню дітей, «які вміють розпоряджатися собою у будь-яких життєвих ситуаціях без застоїв, сором'язливості, інертності» [7, с. 36]. Звідси він робив висновок: «Драматизація висуває такі унікальні завдання, які відкривають нові педагогічні можливості, а школа – єдиний заклад, де є спрямованість, матеріал,

керівник, метод, неперервність, тобто все, що гарантує спокійний поступовий розвиток дитини» [6, с. 37].

Висновки. Підсумовуючи вищезгадані питання, ми прийшли до висновку, що ігри впливають на розвиток самостійності у дітей, творчих здібностей, викликають прагнення доводити розпочату справу до кінця, виховують уміння продовжувати діяльність навіть при небажанні нею займатися або при виникненні більш цікавої діяльності.

Гра для дитини, особливо в молодшому шкільному віці, наділена ще й дослідницьким змістом, який дає змогу моделювати все те, що існує поза грою. Вона є формою творчого відображення дитиною дійсності, а також засобом уточнення і збагачення знань умінь і навичок. У сучасній психолого-педагогічній теорії гра розглядається як провідний вид діяльності дитини-дошкільняти і важливий вид діяльності молодшого школяра.

Головними умовами ефективності застосування театралізованих ігор були: їх органічне включення в навчальний процес; захоплюючий сюжет, наявність справді ігрових елементів, зокрема зачинів, римування; обов'язковість правил, які не можна порушувати; використання лічилок; емоційне ставлення самого вчителя до школярів.

Навчальна робота із використанням експериментальних вправ і завдань, яка проводилася нами в експериментальному класі, позитивно вплинула на підвищення якості знань, вмінь молодших школярів, а також на розвиток їхніх творчих здібностей. Отримані результати констатуючого експерименту підтверджують, що використання запропонованої системи завдань на основі експериментальної методики розвитку творчої особистості з використанням театралізованих ігор під час навчально-виховного процесу в початковій школі позитивно вплинули на формування умінь і навичок та на розвиток творчого потенціалу в учнів експериментального класу.

Згідно з результатами спостережень та аналізом одержаних даних, творчі здібності ефективно розвиваються у тих дітей, які під впливом експериментального навчально-виховного процесу активно займалися музичною, театральньо-ігровою діяльністю і досягли в ній певних результатів. Це означає, що для ефективного розвитку творчих здібностей у молодших школярів, необхідно їх усіх залучати до різних видів театралізованої гри і при цьому використовувати матеріал, який виконує виховні та розвиваючі функції, забезпечує посильність його засвоєння дітьми.

Список використаних джерел

1. Виготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л.С. Виготский . – М., 1991. – 93с.
2. Горюнова Л.Л. Развитие ребенка как его жизнетворчество//Искусство в школе. – 1993. – №1. – С.15-21
3. Гра «Крем'яхи» як джерело наукових студій/ Анатолій Гейко. – Опішне : Українське народознавство, 2015. – 320с.
4. Дзига: Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги/Композиція П.Г. Черемського; укладачі В.І. Семеренський, П.Г. Черемський. – Харків: Друк, 1999. – 528с.:іл.
5. Жулинський Микола. До читачів//Дзига: Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги/Композиція П.Г. Черемського; укладачі В.І. Семеренський, П.Г. Черемський. – Харків: Друк, 1999 – с. 5-7
6. Розанов Л. Драматизация в школе I ступени// Театр в школе: сб.ст./ Под общей ред. Н. Шер. – Л.,1924. – С.30-84.
7. Розанов Л. Театр в школе// Дети и театр./ Сб. статей под ред. Н.С. Шер. – Л., 1925. – С. 31-58.
8. Розенштейн М. Театральна робота в школі// Художнє виховання в школі: Зб. методичних матеріалів. – Х.: ДВУ, 1930. – С. 83-108.

9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. У 5т.т – К.: Радянська школа,1997. – Т.3. – 670с.

Стаття надійшла до редакції 02.09.2016 р.

МАЙОРЕНКО В., МАРТУСЬ Э.

Мачуховский учебно-воспитательный комплекс Полтавского района Полтавской области, Украина

МЕТОДИКА ВНЕДРЕНИЯ ТЕАТРАЛИЗОВАННЫХ ИГР ДЛЯ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье рассматриваются вопросы влияния театрализованных игр на развитие творческих способностей младших школьников и методика их внедрения в учебно-воспитательном процессе начальной школы. Как важные условия эффективности применения театрализованных игр рассматриваются их органическое включение в учебный процесс; захватывающий сюжет; обязательность правил, которые нельзя нарушать; эмоциональное отношение самого учителя к школьникам.

***Ключевые слова:** творческие способности, личность, методика, начальная школа, театрализованные игры*

MAJORENKO V., MARTUS E.

Machuhi educational complex of the Poltava district, Poltava region, Ukraine

THE TECHNIQUE OF INTRODUCTION OF THEATRE GAMES FOR RAZVIJA CREATIVE ABILITIES OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

The article discusses the impact of theatre games to develop creative abilities of younger schoolchildren and methods of their implementation in educational process of elementary school. As an important condition of efficiency of the use of theatrical games are described their organic inclusion in the educational process; exciting plot; mandatory rules that cannot be broken; the emotional attitude of the teachers to the students.

Educational work using experimental exercises and tasks, which carried us in the experimental class, positive impact on improving the quality of knowledge and skills to younger pupils and to develop their creative abilities. The results ascertaining experiment confirmed that the use of the proposed system tasks based experimental technique of creative personality using theatrical games in the educational process at primary school had a positive effect on the formation of skills and the development of the creative potential of students in the experimental class.

***Key words:** creativity, personality, methods, primary school drama games*